

Микола Самбор

кандидат юридичних наук,
начальник сектора моніторингу
Прилуцького відділу поліції
Головного управління Національної поліції
в Чернігівській області
(Прилуки, Україна)
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0446-3892>
NIKOLAS783@ukr.net

УДК 342.729

КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО НА СВОБОДУ МИРНИХ ЗІБРАНЬ В УКРАЇНІ

Анотація. Здійснення права на свободу мирних зібрань і його роль в утвердженні демократичних засад, здійснення народовладдя в Україні довели події 2004, 2013–2014 рр., а саме Помаранчева революція та Революція Гідності, які стали наслідком здійснення українцями гарантованого Конституцією України права на свободу мирних зібрань. Зазначені події засвідчили не лише роль права на свободу мирних зібрань у визначенні демократичного курсу розвитку державності та громадянського суспільства, а й продемонстрували вади конституційних норм, перш за все, пов'язані з обмеженнями здійснення права на свободу мирних зібрань і політичної волі владних еліт у застосуванні до суб'єктів здійснення цього права заходів юридичної відповідальності. Тож важливим для людини є не формальне закріплення права у конституційній нормі, а саме дієвість такої норми, спрямована на пряме врегулювання суспільних відносин щодо здійснення права на свободу мирних зібрань. Існування у нормах позитивного права різних формул, які виражають право на свободу мирних зібрань, тягне за собою відсутність чіткості та зрозумілості норм, які регулюють суспільні відносини зі здійснення права на свободу мирних зібрань, що негативно відображається як на самих суспільних відносинах, так і загалом на стані демократії у державі.

Метою статті є дослідження права на свободу мирних зібрань як конституційного права та семантичної відповідності одиниць мови, що використовуються на його позначення, змістові цього права.

У статті окреслено особливості інституціоналізації права на свободу мирних зібрань у нормах Конституції України, досліджено особливості правового регулювання суспільних відносин щодо здійснення права на свободу мирних зібрань за допомогою конституційних норм прямої дії, а також системність розуміння права на свободу мирних зібрань і регулювання його здійснення за допомогою норм галузі конституційного законодавства України.

Конституційна норма, що міститься у ч. 1 ст. 39 Конституції України, потребує змін, які мають стосуватися: лексико-семантичної формули вираження досліджуваного права, а саме, має бути відтворено як “право на свободу мирних зібрань”; суб’єкт здійснення права на свободу мирних зібрань не повинен бути обмежений виключно наявністю у суб’єктів здійснення цього права правового зв’язку з Україною (громадянства), а належати всім без винятку людям, які на законних підставах перебувають в Україні; вказаний шлях розвитку права збиратися мирно має еволюціонувати у право на мирні зібрання, що є істотно ширшим і розлогішим за своєю суттю, а останнє у своїй гносеології має дістатися лексико-семантичної та юридичної формули саме як право на свободу мирних зібрань, яке визнане світовим співтовариством і відобразатиме сутнісні властивості цього права.

Ключові слова: Конституція України; право на свободу мирних зібрань; право на мирні зібрання; конституційно-правове регулювання.

Конституційне право як галузь права – це сукупність тісно пов’язаних між собою правових норм, яка характеризується внутрішньою єдністю і певними особливими ознаками, що відрізняють її від інших. Як зазначає М. Афанасьєва та А. Єзеров, ці особливості обумовлені суспільними відносинами, на регулювання яких спрямовані конституційно-правові норми, тобто предметом галузі конституційного права. Особливість предмета конституційного права полягає у тому, що конституційно-правове регулювання у різних сферах життя не є однаковим за своїм обсягом. Максимально повно конституційне право регулює політичні відносини, пов’язані з державним устроєм, організацією публічної влади, політичною системою суспільства тощо. Тоді як в інших сферах життєдіяльності ним регламентуються лише основні, базові, фундаментальні суспільні відносини, тобто ті, які визначають зміст усіх інших відносин у відповідній сфері та утворюють фундамент системи суспільних відносин, що підлягають правовому впливу¹. Фундаментально спрямовуючим базисом розвитку демократичних відносин, побудови громадянського суспільства, утвердження верховенства права у суспільстві, переконані, є відтворення прав і свобод у Конституції як стрижневому джерелі правової системи країни, які здатні якісно обмежити сваволлю держави та гарантувати демократичні засади існування людини. Одним із таких основоположних прав є право на свободу мирних зібрань. Формалізація цього права у конституційній нормі свідчить про визнання значення цього права як для кожної окремої людини зокрема, так і для держави та суспільства загалом. Однак визнання права на свободу мирних зібрань є лише формальною стороною, тоді як більш значущим є питання його здійснення, втілення гарантованих можливостей людини на сво-

¹ М. Афанасьєва та А. Єзеров (заг ред), *Конституційне право України: прагматичний курс* (Юридична література 2017) 17.

боду мирних зібрань у реальних суспільних відносинах. Очевидно, що розроблення таких механізмів (алгоритмів) здійснення права на свободу мирних зібрань можливе, коли у суспільстві існує єдина, стійка доктрина права на свободу мирних зібрань, яка забезпечує теоретичне наповнення змістом відповідного словосполучення, яке обрано на позначення права на свободу мирних зібрань. Не менш важливим є втілення цієї доктрини у конституційній нормі прямої дії.

Право на свободу мирних зібрань було предметом не одного наукового дослідження. Різні його аспекти досліджували М. Буроменський, Т. Гудзь, С. Іщук, С. Симонова, М. Смокович, О. Шкарнега Т. Фулей та ін. Право на свободу мирних зібрань під призою різних аспектів його вивчення стало предметом дисертаційних пошуків. Зокрема, О. Васьковська обрала за предмет свого дослідження загальні закономірності та тенденції сучасного розвитку інституту права на мирні збори, а також комплекс правових норм та організаційно-правових форм гарантування такого права, певні трансформації методологічних засад дослідження цього феномену. М. Денисова досліджувала вітчизняне правове забезпечення реалізації конституційного права на мирні зібрання, історичний, іноземний та міжнародний досвід у цій сфері. М. Серета зацентрував увагу на сутнісні ознаки права на мирні зібрання, його історичний розвиток і правове забезпечення на міжнародному та національному рівнях. Поряд із проведеними науковими дослідженнями проблематики права на свободу мирних зібрань неможливо однозначно стверджувати про те, що всі грані цього права досліджені, а пошук нового у праві на свободу мирних зібрань вичерпаний.

Право на свободу мирних зібрань видається безмежним, як свобода, зміст якого залежить від стану розвитку суспільних відносин, його демократичності та відкритості, готовності до діалогу між державою і громадянським суспільством загалом та окремих його інститутів, а також окремих членів зокрема. Як наслідок, право на свободу мирних зібрань є постійним предметом досліджень із боку міжнародних організацій, а свобода його здійснення формує оцінку демократичних відносин і стану громадянського суспільства у державах світу, що підтверджується доповідями представників міжнародних організацій за результатами відповідних спостережень. Водночас сучасні політико-правові, соціально-економічні відносини, інтелектуальний розвиток суспільства та науково-технічний прогрес зумовлюють необхідність формування сучасної правової доктрини розуміння права на свободу мирних зібрань, що гарантуватиме свободу здійснення цього права кожною людиною, а також забезпечення з боку відповідних органів виконавчої влади чи місцевого

самоврядування здійснення цього права: від невтручання до активного сприяння (забезпечення) здійснення права на свободу мирних зібрань його суб'єктами. Як наслідок, важливим є дослідження права на свободу мирних зібрань у конституційному праві та законодавстві, норми якого характеризуються прямою дією, впливу цієї галузі на особливості регулювання здійснення права на свободу мирних зібрань у конкретних суспільних відносинах, а також інституційну захищеність цього права у національному законодавстві України. Зрозумілість конституційної норми, якою визначається зміст права на свободу мирних зібрань, відтворює проекцію на суспільні відносини, у яких вказане право здійснюється. Тому саме від якості конституційної норми залежить формування сталих соціально-правових механізмів здійснення права на свободу мирних зібрань. У сучасних же умовах, які демонструють і події, що відбувалися в Україні, зокрема, впродовж 2003–2004 та 2013–2014 рр., конституційні норми, у яких виражено право на свободу мирних зібрань, не вирізняються ефективністю їх застосування з метою гарантування здійснення права на свободу мирних зібрань у реальних суспільних відносинах і захищеністю цього права з боку держави та її органів. Як результат, українське суспільство потребує дієвого конституційно-правового регулювання здійснення права на свободу мирних зібрань, його забезпечення від безпідставного втручання представників органів влади у його здійснення, що можливе за умови насамперед якісного формулювання конституційної норми.

Метою дослідження є вивчення права на свободу мирних зібрань як конституційного права та семантичної відповідності одиниць мови, що використовуються на його позначення, змістові цього права.

Конституція України², на нашу думку, є скелетоутворюючою складовою сучасної національної правової системи, навколо норм якої формуються та розвиваються відповідні галузі, підгалузі, інститути права, формуючи тим самим тіло правової системи та системи законодавства України. Беззаперечною є роль Конституції України у фокусуванні уваги вітчизняного законотворця на проблемах інституціоналізації, формуванні змісту та гарантуванні здійснення прав і свобод людини та громадянина, зокрема й права на свободу мирних зібрань. Розуміння змісту права на свободу мирних зібрань, використання необхідних лексичних формул для викладу його суті є важливим кроком у забезпеченні здійснення цього права. Залежно від якості побудови конституційної норми, що виражатиме суть і порядок здійснення права на свободу мирних

² Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>> (дата звернення: 12.04.2020).

зібрань, прямо залежить стан використання цього права учасниками суспільних відносин, а отже, їх правове регулювання та демократичність суспільства.

Конституція України зафіксувала синтетичну модель організації соціуму та правового статусу людини і громадянина як її частини, поєднала цінності свободи³. З огляду на сказане, право на свободу мирних зібрань, яке визнане і проголошене світовою спільнотою, у Конституції України набуло власних чітко окреслених правових рис, поєднавши індивідуальні та загальносуспільні інтереси його здійснення і реалізації.

Конституція – це не лише нормативна, а й аксіологічна (ціннісна) основа правової системи держави. Для правової системи конституція має розглядатися насамперед із погляду наповнення правової системи аксіологічним змістом⁴. Право на свободу мирних зібрань являє собою визнання та втілення ідеї свободи, рівності та справедливості, які слугують фундаментом права і будь-якої його системи. На жаль, маємо констатувати той факт, що українські конституційно-правові реалії позбавили людину визнання державою існування права на свободу мирних зібрань, зафіксувавши у розділі II Конституції України лише право збиратися мирно. На наше переконання, у такий спосіб у людини була відсічена не лише певна можливість, гарантія вибору поведінки, а й спотворена фундаментальна складова права – свобода, що є джерелом людського буття. Для демократичної та правової, соціальної держави Україна, вважаємо, це неприпустимо. Норма ст. 39 Конституції України формалізувала право громадян України на мирні зібрання у певних конституційно визначених формах⁵, а також інших суб'єктів, які законно перебувають на території України, що стає наслідком системного аналізу конституційних норм, викладених у розділі II. Маємо нагадати, що Конституція України лише визначила вектор правового розвитку права на свободу мирних зібрань, визнавши існування та здійснення права громадянина збиратися мирно та без зброї. А наповнення цього права як аксіологічними, гносеологічними та іншими складовими, зокрема духом права, упевнені, не може бути охоплене виключно конституційними нормами, а належить як до галузевих норм права, сфери правотворення, так і до правозастосування, правореалізації з використанням міжнародного до-

³ Б. Эбзеев, 'Конституция, государство и личность в России: философия российского конституционализма' в Конституция Российской Федерации – правовая основа развития современной российской государственности (2014) 6.

⁴ З. Байниязова, 'Конституционные ценности как ориентиры для развития российской правовой системы' в Конституция Российской Федерации – правовая основа развития современной российской государственности (2014) 109.

⁵ Конституція України (н 2).

свіду, зокрема тлумачення права на свободу мирних зібрань Європейським судом з прав людини (далі – ЄСПЛ).

Водночас на доктринальному рівні Л. Летнянчин та Ю. Тодика зазначають, що для конституційно-правового регулювання основних прав і свобод людини та громадянина в Україні характерними є такі тенденції: 1) розширення каталогу прав і свобод, закріплених на рівні Основного Закону; 2) новелізація традиційних конституційних прав, свобод та обов'язків; 3) викладення прав і свобод у послідовності їх історичного зародження та розвитку; 4) орієнтація конституційно-правової регламентації правового статусу особи на міжнародні стандарти прав людини; 5) посилення гарантій основних громадянських і політичних прав та свобод і певне звуження гарантованості економічних, соціальних і культурних (духовних) прав; 6) звуження кола конституційних обов'язків; 7) посилення загалом юридичних гарантій прав і свобод⁶. Ми цілком погоджуємося з авторами, однак маємо зазначити: новелізація права на свободу мирних зібрань у напрямі імплементації міжнародних норм щодо регулювання здійснення цього права у національне законодавство відбулася частково. Підтвердженням є сама конституційна норма, що міститься у ст. 39 Конституції України, зміст якої переконує у тому, що визнане міжнародним співтовариством право на свободу мирних зібрань поступилося доктрині права збиратися мирно, що істотно звужило свободу здійснення цього права. Адже суто з формально юридичного погляду ще у Конституції Української Радянської Соціалістичної Республіки гарантувалася свобода зборів, мітингів, вуличних походів і демонстрацій⁷. Зазначене демонструє відторгнення власного правотворчого та законотворчого досвіду оформлення права на свободу мирних зібрань у конституційній нормі з використанням відповідних лексичних формул, які гранично максимально поєднували б дух і зміст права на свободу мирних зібрань.

Натомість відбулася рецепція основ і порядку обмеження здійснення права на свободу мирних зібрань, що знайшли своє вираження у міжнародних документах, наприклад, у Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція)⁸. Зазначений підхід логічно доповнює і збагачує український правовий досвід регулювання права на свободу мирних зібрань за допомогою конституційних норм прямої дії, відсікаючи бажання окремих суб'єктів у галузевому законодавстві,

⁶ В Колісник та Ю Барабаш (ред), *Конституційне право України: підручник* (Право 2008) 97.

⁷ М Самбор, 'Право на свободу мирних зібрань в Україні: еволюція конституційних норм протягом століття' [2019] 1 (85) *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка* 66.

⁸ Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 р. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text> (дата звернення: 12.04.2020).

зокрема й у підзаконних нормативно-правових актах, встановлювати приводи та підстави для обмеження права на свободу мирних зібрань, зокрема, передачу відповідних повноважень органам виконавчої влади або місцевого самоврядування.

Хоча застосовуючи системний підхід до розуміння змісту права на свободу мирних зібрань, орієнтуючись на міжнародні документи у галузі прав і свобод людини, конституційне право збиратися мирно, що зафіксовано у Конституції України, доходимо висновку про те, що суб'єкти правозастосування сприймають його ідентичним праву на свободу мирного зібрання. Таке сприйняття є наслідком насамперед правозастосовної практики судової гілки влади, міжнародних судових інститутів, зокрема ЄСПЛ. Зазначене вносить корективи у розуміння змісту права на свободу мирних зібрань, ототожнюючи право на мирне зібрання і право на свободу мирних зібрань.

Такий підхід, на нашу думку, видається цілком виправданим. Одночасно вважаємо, що праворозуміння змісту права на свободу мирних зібрань в умовах сьогодення потребує його втілення у конституційній нормі, що засвідчить позитивну динаміку змін національного законодавства у напрямі утвердження прав і свобод людини та громадянина, прагнення возз'єднання зі світовим співтовариством необхідності відображення у позитивних нормах права на свободу мирних зібрань, зміст і лексико-семантичне наповнення яких було б максимально зближеним. Саме право на свободу мирних зібрань є не лише простою можливістю особи, визнаною та гарантованою державою, а й ефективним засобом обмеження волі та, перш за все, сваволі, держави, її інститутів та окремих посадових осіб, чий інтереси можуть суперечити загально визнаним інтересам розбудови демократичної України та українського громадянського суспільства.

Свободу ж неможливо реалізувати за певною чіткою процедурою чи порядком, що зумовлюється природою цього явища. У цьому і фундаментальна відмінність у способі правового регулювання свободи та права: свободу слід регулювати негативним способом – окреслюючи межі, через які не можуть перейти органи влади, залишаючи інше на вільний розсуд осіб, а право – держава фактично визначає спосіб його реалізації (позитивний спосіб регулювання)⁹.

Гарантування свободи передбачає встановлення законом чіткого можливого обмеження цієї свободи з боку органів влади. Тобто закон має визначати межу, за яку державне регулювання не може вийти. Коли ж законодавець говорить про право – це означає, що держава встановлює

⁹ О. Клименко, 'Поняття конституційного права громадян на мирні зібрання' (2012) 6 Бюлетень Міністерства юстиції України 139.

це право з реалізацією за певною процедурою¹⁰. Отже можна зробити висновок: право на свободу мирних зібрань, рецепцію якого доцільно здійснити у конституційну норму ст. 39 Конституції України, відповідає фундаментальним принципам верховенства права та дотримання прав і свобод людини. Зазначене дасть змогу дотримуватися правової позиції про те, що здійснення права на мирне зібрання відбувається відповідно до розсуду його суб'єкта, а органи виконавчої влади та місцевого самоврядування сприяють цьому, визначаючи лише виключні випадки обмеження такого права.

У сказаному контексті, можливо, доречною є теза про те, що у сучасній літературі недостатньо розвинена і не відображена у зв'язку з важливими показниками загальноправова теорія прав людини, що не сприяє єдності правового знання і негативно позначається на розумінні прав у різних галузях права та їх законодавчому закріпленні¹¹. Не заперечуючи сказане, додамо, що зазначене цілком і повністю стосується права на свободу мирних зібрань. Адже існування повноцінної доктрини права на свободу мирних зібрань у теорії прав людини усунуло б будь-які сумніви у формуванні та вираженні його змісту у конституційній нормі Основного Закону, забезпечило б відсутність техніко-юридичних неузгодженостей, пов'язаних із лексико-семантичною формулою змісту цього права у галузевому законодавстві, а саме: права на свободу мирних зібрань, чи права збиратися мирно, права на мирні зібрання.

Слід нагадати, що право людини, на відміну від її свободи, полягає у фактичній наявності передбаченого позитивним законом бажання та можливості правових суб'єктів володіти чимось, робити або не робити щось. Свобода ж визначається відсутністю законодавчої заборони на таке володіння, конкретну дію або утримання від такої дії – бездіяльність. Право людини – це необхідна і доцільна законодавча рекомендація та повноваження, а особиста свобода – це лише незаборонена і допустима законом розсудлива міра можливості конкретного правового суб'єкта, яка не потребує обов'язкового втручання державної або іншої публічної влади¹². Тож право на свободу мирних зібрань володіє значно ширшим змістом його і розуміння, і здійснення, тоді як для органів влади свобода формує значно вужчі межі для їхнього розсуду, зокрема й щодо можливості обмеження чи заборони здійснення учасниками

¹⁰ С Онищенко, 'Адміністративно-правове забезпечення права на мирні зібрання' (дис канд юрид наук, 2019) 43.

¹¹ Л Глухарева, 'Права человека в системе теории права и государства: общетеоретические, философско-правовые и методологические проблемы' (автореф дисс д-ра юрид наук, 2004) 11.

¹² Б Осипян, 'Право как проявление совершенного закона свободы и ответственности' [2012] 3 (15) Вопросы правоведения 69–70.

суспільних відносин їхніх інтересів, втілених у конкретних правових можливостях.

Додержуючись висловленого підходу про те, що права людини є конструктивним елементом гуманістично орієнтованих правових систем¹³, а Україна у Конституції проголошується як соціальна і правова держава, де права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави, а утвердження і забезпечення прав та свобод людини є головним обов'язком держави, маємо констатувати, що конституційне право на свободу мирних зібрань у Конституції України має суттєво звужений зміст, порівняно з духом цього права. Зазначене вказує на те, що право на свободу мирних зібрань представниками органів виконавчої влади чи місцевого самоврядування, суб'єктами правотворчості, зокрема законотворчості, не розглядається як пріоритет, котрий відображає стан розвитку демократичних інститутів країни та громадянського суспільства і має безперешкодно здійснюватися в суспільних відносинах. Вочевидь причини цього криються у небажанні суб'єктів виконавчої влади чи місцевого самоврядування створювати гарантії кожній особі проявляти, відстоювати та поширювати власний інтерес, який різниться з інтересом влади, надати народові, його частині та кожній окремій людині істинність джерела влади у країні, коли кожна людина не лише може брати участь в управлінні державними справами, вільно обирати і бути обраною до органів державної влади та органів місцевого самоврядування, а й упродовж цього весь час мати гарантовану можливість впливати на якість реалізації влади відповідно до обраного курсу в інтересах народу, а за необхідності проявити гарантований супротив антидемократичним проявам представників влади. І в цьому контексті саме право на свободу мирних зібрань, а не право на мирні зібрання чи право збиратися мирно у конкретно встановлених формах, дозволяє народові здійснювати владу, виступати її істинним джерелом, інтереси якого не можуть бути вміщені в обмежені рамки конкретної правової можливості (права), а навпаки – створюють ці межі для органів державної влади та місцевого самоврядування, нагадуючи останнім, у чийх інтересах вони повинні здійснювати делеговані їм повноваження.

Конституційні права визначаються як закріплені в основоположних документах держави та гарантовані ним і суспільством можливості, які є основою правового статусу особистості, що дають змогу кожній людині та громадянину самостійно, в межах закону обирати вид і міру своєї поведінки, а також гарантують гідне життя і вільний розвиток¹⁴.

¹³ Глухарева (н 11) 16.

¹⁴ Д. Невирко, 'Права и свободы человека и гражданина: проблемы соотношения и взаимодействия в иерархии' (автореф дисс канд юрид наук, 2004) 7–8.

На нашу думку, формалізація та інституціоналізація права на свободу мирних зібрань у нормі Конституції України лише з огляду на змістовну приналежність підкреслює ту обставину, що право на свободу мирних зібрань, а точніше право збиратися мирно, як воно і сформульовано у ст. 39 Конституції України, є конституційним правом, таким, що має одне з вирішальних значень для розвитку людини, а також державності. Впевнені у тому, що конституційність має оцінюватися насамперед за сутнісно-якісними характеристиками прав, періодичністю їх використання та соціальним чи індивідуальним результатом здійснення кожною людиною, а також якісно підібраним мовно-юридичним інструментарієм, який найефективніше дає змогу сформулювати норми, які будуть доступними та зрозумілими для учасників суспільних відносин, чіку поведінку вони мають врегульовувати.

Ю. Битяк зазначає, що Конституція України відповідно до інтересів громадян, із метою розвитку демократичних засад та укріплення державності гарантує громадянам України право на збори, мітинги, вуличні походи і демонстрації, що є однією з форм безпосередньої демократії. Здійснення цих політичних свобод забезпечується наданням окремим громадянам чи їхнім об'єднанням будинків, вулиць, площ, парків та інших місць для проведення таких заходів. Одночасно в ч. 1 ст. 39 Конституції України зазначається, що про проведення таких заходів потрібно завчасно сповістити органи виконавчої влади чи органи місцевого самоврядування. При цьому наголошується, що громадяни мають право збиратися мирно і без зброї¹⁵. Не можемо погодитися з тим, що здійсненню права збиратися мирно, зафіксованому у Конституції України, нормативно визначений обов'язок суб'єктів виконавчої влади чи місцевого самоврядування надавати відповідні приміщення. Звісно, такі обов'язки передбачалися у конституційних нормах Української РСР, однак не були включені до норм Конституції незалежної України. Натомість держава, визнаючи право збиратися мирно у конкретно визначених формах його здійснення, встановлює для суб'єкта його здійснення конституційно-правовий обов'язок – сповіщення органів виконавчої влади чи місцевого самоврядування, тим самим втілюючи у нормі позитивного права логічний зв'язок права й обов'язку для суб'єкта здійснення права на свободу мирних зібрань.

Права людини знаходять свій прояв у законодавстві через визначення міри державного втручання у приватну автономію¹⁶. Враховуючи результати існуючих досліджень, маємо зазначити, що право на свободу

¹⁵ В Тацій (голова редкол), *Конституція України: науково-практичний коментар* (Право 2011) 293.

¹⁶ М Савчин, *Конституційне право України* (Правова єдність 2009) 260.

мирних зібрань у Конституції України законодавець необґрунтовано позбавив свободи його здійснення, трансформувавши право на свободу мирних зібрань у право на мирні зібрання, а ще точніше – право збиратися мирно, без зброї, яке можна здійснити виключно у чотири конституційні форми: збори, мітинги, походи і демонстрації¹⁷, а також додатково встановив для суб'єкта його здійснення обов'язок – сповіщення про намір здійснення цього права.

Однією зі специфічних рис конституційного права є обмеженість можливостей для проведення експерименту, особливо коли йдеться про гарантії прав і свобод людини¹⁸, однак право на свободу мирних зібрань стало таким об'єктом, коли законодавчий орган – Верховна Рада України, поряд із необхідністю дотримання формальних демократичних засад у гарантуванні прав і свобод людини, знайшов можливість для встановлення правових обмежень здійснення цього права, суттєво звузивши сферу його застосування, а також визначених законом підстав, без яких здійснення права на свободу мирних зібрань неможливе, а саме, без відповідного сповіщення.

Право на мирні зібрання традиційно розглядалося виключно як конституційне право громадян. Більшість учених відносили його до політичних прав громадян. Це пояснюється тим, що право на мирні зібрання своє вихідне закріплення отримало на рівні конституцій і тривалий час регулювалося конституційними нормами¹⁹. Очевидно, що право на свободу мирних зібрань подано у конституційній нормі з усіченим формальним змістом, що давало б змогу суб'єктам, які утримують владу, зберігати свій владний вплив на суспільство, контролювати його інститути, мати вплив на можливість здійснення цього права. Впевнені у тому, що право на свободу мирних зібрань недоречно обмежувати виключно політичною сферою його здійснення. Вочевидь, що на приналежність права на свободу мирних зібрань до політичної сфери вказують конституційно сформовані форми його здійснення, які притаманні саме політико-правовим відносинам. Це право значно ширше, що впливає із природи людини.

Водночас дослідження права на свободу мирних зібрань подекуди зводилися до аналізу граматичних конструкцій, коли право на свободу мирних зібрань ототожнювалося із самим мирним зібранням. За такого підходу, на нашу думку, страждав його “дух”, який просякнутий верхо-

¹⁷ М Самбор, ‘Конституційні форми здійснення права на мирні зібрання: збори, мітинги, походи, демонстрації’ (2019) 8 Право України 255–67.

¹⁸ Т Заворотченко, ‘Конституційно-правові гарантії прав і свобод людини і громадянина в Україні’ (автореф дис канд юрид наук, 2002) 3.

¹⁹ Е Мухамедова, ‘Право на мирні зібрання як особисте немайнове право фізичних осіб у цивільному праві’ (2009) 11 Підприємництво, господарство і право 51.

венством права. Здійснення цього права у суспільних відносинах набувало ілюзорного змісту, позбавленого реального наповнення.

Мирні зібрання – це форма безпосередньої демократії, що проявляється в організованих і санкціонованих компетентними органами державної влади, за належним завчасним їх повідомленням, дій або явищ соціального, миролюбивого характеру при наявності великої кількості осіб (громадян, іноземців, апатридів), що збираються у громадських місцях просто неба або у закритих приміщеннях для об'єднання задля прояву особистого ставлення до певної проблеми чи явища суспільного характеру, з ціллю привернути увагу органів публічної влади (частіше політична спрямованість), така собі конфігурація громадського спілкування між людьми²⁰.

Мирні зібрання є конституційними формами безпосереднього народовладдя, визначальною особливістю яких має стати чітка регламентованість на законодавчому рівні й підвищена гарантованість із боку держави. Мирне зібрання може мати лише колективний характер, оскільки виражає інтереси певної групи осіб²¹.

Це право є однією з конституційних гарантій права громадянина на свободу свого світогляду і віросповідання, думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань, на використання і поширення інформації усно, письмово або в інший спосіб – на свій вибір, права на вільний розвиток своєї особистості тощо. При здійсненні цих прав і свобод не повинно бути посягань на права і свободи, честь і гідність інших людей. Відповідно до ст. 68 Конституції України кожен зобов'язаний неухильно додержуватися Конституції та законів України. Проводити збори, мітинги, походи і демонстрації громадяни можуть за умови обов'язкового завчасного сповіщення про це органів виконавчої влади чи органів місцевого самоврядування. Таке сповіщення має здійснюватися громадянами через організаторів масових зібрань. Завчасне сповіщення відповідних органів про проведення тих чи інших масових зібрань – це строк від дня такого сповіщення до дати проведення масового зібрання²².

В умовах глобалізації суспільних відносин та зближення національних правових систем, поглядів на розуміння права на свободу мирних

²⁰ О Тронько, 'Адміністративно-правові засади реалізації права громадян на мирні зібрання' (дис канд юрид наук, 2016) 22.

²¹ Л Адашис та О Дробко, 'Конституційне право громадян на мирні зібрання: сучасний стан правового регулювання в Україні' (2017) 6 Юридичний науковий електронний журнал 57 <http://lsej.org.ua/6_2017/14.pdf> (дата звернення: 16.10.2019).

²² Рішення Конституційного Суду України від 19 квітня 2001 р. № 4-рп/2001 у справі 1-30/2001 за конституційним поданням Міністерства внутрішніх справ України щодо офіційного тлумачення положення частини першої статті 39 Конституції України про завчасне сповіщення органів виконавчої влади чи органів місцевого самоврядування про проведення зборів, мітингів, походів і демонстрацій (справа щодо завчасного сповіщення про мирні зібрання. <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v004p710-01>> (дата звернення: 16.10.2019).

зібрань, видається, цілком придатним здійснення огляду офіційного тлумачення права на свободу мирних зібрань, які пропонують органи конституційної юрисдикції сусідніх держав. Так, право громадян збиратися мирно, без зброї і проводити збори, мітинги і демонстрації, походи та пікетування є одним з основоположних і невід'ємних елементів правового статусу особи в демократичній правовій державі, серед основ конституційного ладу якого визнаються ідеологічне та політичне різноманіття і багатопартійність і на якому лежить обов'язок забезпечувати захист, включаючи судовий, прав і свобод людини та громадянина²³. Право на свободу мирних зібрань є індикатором демократії у суспільстві, відкритості державних органів до співпраці з інститутами громадянського суспільства та окремими громадянами. На цьому наголошують не лише органи конституційної юрисдикції країн світу, а й представники міжнародних місій, завданням яких є з'ясування стану демократичності відносин у середині країн, зокрема і в Україні.

Недарма зазначається, що право на мирні зібрання – це одна з основ демократії, закріплена в основних міжнародних договорах з прав людини (Міжнародному пакті про громадянські і політичні права, Конвенції); обов'язкова умова реалізації інших прав людини, зокрема: на свободу вираження поглядів, думки та ін. З огляду на це можна зробити висновок, що право на мирні зібрання є правом будь-якої людини. Це право варто розглядати не як політичне право громадян, а як одне з особистих, громадянських прав людини (про що, зокрема, свідчать погляди деяких учених, які наводилися вище)²⁴.

Право на проведення зборів, мітингів і демонстрацій, походів і пікетування являє собою гарантовану та захищену державою можливість вираження колективної політичної активності громадян у формі публічних заходів, про які повідомлено заздалегідь, і яка має на меті, як правило, суспільно значущі цілі²⁵.

Право на мирні зібрання є основоположним і гарантується державою, проте тільки чітке нормативно-правове врегулювання цього питання забезпечить правильну та повну його реалізацію. У ситуації правової невизначеності ні учасники мирних зібрань, ні представники влади

²³ Постановление Конституционного Суда Российской Федерации от 18 июня 2019 г. № 24-П по делу о проверке конституционности положений пункта 5 части 4 статьи 5 и пункта 6 части 3 статьи 7 Федерального закона «О собраниях, митингах, демонстрациях, шествиях и пикетированиях» в связи с жалобой гражданина В. А. Тетерина <<https://rg.ru/2019/06/26/postanovlenie-mitingi-dok.html>> (дата звернення: 16.10.2019).

²⁴ А Загороднюк, 'Право на мирні зібрання в системі конституційних прав і свобод людини і громадянина' (2018) 1–2 Правничий часопис Донецького університету 15.

²⁵ И Колосов, 'Конституционное право граждан на проведение собраний, митингов и демонстраций, шествий и пикетирования и его реализация в субъектах Российской Федерации, находящихся в пределах южного федерального округа' (автореф дисс канд юрид наук, 2005) 8.

не можуть будувати свою поведінку на праві. Як зазначалося у зверненні Пленуму Вищого адміністративного суду України до Президента України П. Порошенка, тільки закон про мирні зібрання зможе встановити єдині правила організації та проведення мирних зібрань²⁶. Хоча, на наше переконання, у нормах позитивного права мають визначатися не правила для суб'єкта здійснення права на свободу мирних зібрань, а вичерпні права, обов'язки та відповідальність органів виконавчої влади та місцевого самоврядування, які повинні зі свого боку не допускати жодних діянь, які обмежували б свободу здійснення цього права, що може бути реалізоване завдяки максимально чіткому визначенню повноважень цих органів під час здійснення суб'єктами їх права на свободу мирних зібрань. Натомість відсутність встановлених у нормах права умов для здійснення права на свободу мирних зібрань демонструє істинну свободу здійснення цього права та природно-правову доктрину походження права на свободу мирних зібрань.

Віднесення права на мирні зібрання до прав “громадян” з акцентом на його політичному характері та, відповідно, надання державі дискреційних повноважень щодо наділення або ненаділення цими правами іноземців та осіб без громадянства, є помилковим і суперечить самій природі права на мирні зібрання. На думку М. Середи, право на мирні зібрання є природним правом, яке походить від природної схильності людей до об'єднання та гуртування. Слід звернути увагу на те, що це право може використовуватись як із політичною, так і з неполітичною метою²⁷. Про це ми неодноразово наголошували²⁸, а тому сприйняття права на свободу мирних зібрань чи права збиратися мирно у певних формах як суто політичного істотно збіднює палітру цього права та звужує сферу його застосування. На нашу думку, такий підхід до сприйняття права на мирні зібрання пов'язується з досягненням певної мети – політичної, коли громадяни використовують надане та гарантоване їм право збиратися мирно та проводити мітинги, походи, демонстрації для участі у здійсненні влади, а також донесення до владних інститутів народних настроїв, інтересів у тих чи інших питаннях управління країною²⁹.

На наше переконання, характер та обсяг права на свободу мирних зібрань, права на мирні зібрання чи права збиратися мирно складно зро-

²⁶ Про правове регулювання відносин щодо реалізації права на мирні зібрання: постанова Пленуму Вищого адміністративного суду України від 22 травня 2015 р. № 5 <http://www.vasu.gov.ua/plenum/post_plenum/postanova_plenumu_vasu_5_22-05-2015> (дата звернення: 16.10.2019).

²⁷ М Середи, ‘Право на мирні зібрання: теоретичні, практичні та порівняльно-правові аспекти’ (дис канд юрид наук, 2019) 58.

²⁸ М Самбор, *Право на мирні зібрання* (Прилуцька міська друкарня 2018) 20–6.

²⁹ В Боняк (ред), *Забезпечення прав людини у правоохоронній діяльності: навчальний посібник* (Ліра ЛТД 2017) 126.

зуміти й оцінити без їх змістовного наповнення та мети, для досягнення якої використовується відповідне право.

Право на свободу мирних зібрань не можна ототожнювати виключно з самим мирним зібранням. По-перше, як уже зазначалося, право на свободу мирних зібрань є гарантією та умовою здійснення низки інших, зокрема й тих, що закріплені у Конституції України, прав і свобод. По-друге, здійснення права на свободу мирних зібрань значно ширше за саме мирне зібрання, яке є лише квінтесенцією здійснення цього права. По-третє, здійснення права пов'язано з виконанням суб'єктом обов'язків зі сповіщення, обов'язків суб'єктів владних повноважень із забезпечення безперешкодного здійснення чи вжиття заходів із обмеження або заборони здійснення цього права.

У контексті з'ясування сфери здійснення права на мирні зібрання, яке міститься у Конституції України, слід зауважити, що оскільки йдеться не про право на свободу мирних зібрань, а саме про право збиратися мирно, що істотно обмежує коло суспільних відносин, де воно може здійснюватися, а також фіксацією у конституційній нормі вичерпного переліку форм здійснення цього права, можемо стверджувати, що таким чином сформульоване у Конституції України право громадян збиратися мирно та проводити збори, мітинги, походи і демонстрації дійсно належить до політичної сфери існування людини, суспільства та держави. Водночас у системному розумінні контексту та змісту положень статей 22, 39 Конституції України слід зробити однозначний висновок про те, що право на свободу мирних зібрань, як і право на мирні зібрання, не може ототожнюватися виключно з політичною сферою, оскільки його здійснення можливе у різних сферах суспільних відносин, а принцип невичерпності права на мирні зібрання вказує на поступальний рух права на мирні зібрання у його реорганізацію саме у право на свободу мирних зібрань.

Дослідники права на свободу мирних зібрань чи права на мирні зібрання, так само як самих мирних зібрань, сповнені єдності у тому, що вказані об'єкти досліджень є невід'ємними елементами демократії та народовладдя. Однак слід зупинитися не лише на формально-юридичній складовій конституційного права на свободу мирних зібрань, а й на його прикладному елементі, коли конституційні норми не тільки декларують визнання та існування права на свободу мирних зібрань, а й забезпечують свободу здійснення цього права всіма суб'єктами правовідносин рівною мірою.

Втілення у Конституції України норми щодо права на свободу мирних зібрань підкреслює винятковість значення цього права серед інших прав, свобод людини і громадянина, спрямованість держави створювати

умови для здійснення цього права, хоча останнє перебуває у своєму еволюційному розвитку, коли зміст Основного Закону веде мову про право збиратися мирно у певних його формах на шляху до права на свободу мирних зібрань.

Із певною впевненістю можемо говорити про конституційну інституційну захищеність права на свободу мирних зібрань, а точніше права збиратися мирно. Упевнені, що конституційно-правова захищеність права на свободу мирних зібрань можлива не за існування спеціального закону, норми якого урегульовували б зміст правовідносин, а насамперед повноваження суб'єктів виконавчої влади та місцевого самоврядування, які мають бути контрольовані свободою здійснення досліджуваного права.

Висновки. Підсумовуючи дослідження, зауважимо, що Конституція України, незважаючи на сформовані та укорінені сталі правові погляди на розуміння права на свободу мирних зібрань, відхиляється від загальносвітового та європейського лексико-семантичного вираження права на свободу мирних зібрань, коли у конституційній нормі використовує поняття “право збиратися мирно”, яке, на нашу думку, суттєво звужує право на свободу мирних зібрань. Розвиток доктрини розуміння цього права має забезпечити еволюціонування права збиратися мирно та проводити мітинги, походи, демонстрації у право на мирні зібрання, яке являтиме собою правову можливість учасника відносин, яка може здійснюватися у різних формах. Остання ж лексико-семантична формула вираження цього права – “право на мирне зібрання” у своїй гносеології має дістатися змісту та техніко-юридичної формули “право на свободу мирних зібрань”, що вбере в себе весь зміст цього права: можливість, свободу здійснення, фактичний зміст блага, а також роль держави з організації належних умов здійснення цього права та утримання державних органів від втручання у його здійснення.

Безперечно, формалізація та інституціоналізація у конституційній нормі Основного Закону права збиратися мирно є важливим кроком у визнанні та формуванні правових механізмів здійснення права на свободу мирних зібрань. У системному розумінні конституційних норм, що регулюють право збиратися мирно, та інших норм законодавцем запропоновано широкий спектр для суб'єктного складу здійснення цього права, яким можуть скористатися не лише громадяни України, а й особи без громадянства та іноземці, що є комплексним сприйняттям норм статей 26 та 39 Конституції України. Крім того, ст. 26 встановлює й особливі правові режими, які обмежують здійснення права збиратися мирно, а саме умови воєнного та надзвичайного станів (ст. 64), судовий порядок

обмеження права збиратися мирно (ст. 39), можливість вдосконалення наповнення змісту права збиратися мирно духом права на свободу мирних зібрань (ст. 22) тощо. Водночас озвучені обмеження мають бути вищепними та стосуватися виключних випадків, являти собою винятки із загального правила, а не створювати обмеження чи заборони здійснення права на свободу мирних зібрань усім без винятку суб'єктам. Втрата свободи зібрань, на думку Дж. Д. Іназу, може призвести до створення поліцейської держави³⁰, тоталітарного державного режиму, що нівелюватиме не лише право на свободу мирних зібрань, а й інші права і свободи, існування та здійснення яких притаманне демократичному режиму здійснення державної влади у країні.

Гарантії здійснення права збиратися мирно, що відтворено в Конституції України, з боку органів виконавчої влади та місцевого самоврядування, на наше переконання, у конституційних нормах відображені надзвичайно загально. Це зрозуміло з того, що Конституція України встановлює загальні засади побудови державності й громадянського суспільства та їх взаємостосунки, тоді як норми галузевого законодавства та спеціальних законів мають детально розкривати повноваження органів виконавчої, законодавчої, судової гілок влади, органів місцевого самоврядування, інших державних органів у напрямі створення ефективних умов свободи рівності та справедливості здійснення права збиратися мирно та свободи мирних зібрань. Переконані, що розроблення та прийняття нових законодавчих актів, які створять систему гарантій здійснення конституційного права збиратися мирно та свободи здійснення права на мирні зібрання, можливе в умовах єдності прогресивної правничої думки у галузі прав і свобод людини, яка вбере в себе досвід законотворчості та правозастосування міжнародних організацій і країн світу з розвиненими громадянськими суспільствами та передовими демократіями. На наше переконання, настав час внесення відповідних змін до Конституції України, які враховували б національний досвід і розроблені, сформовані та установлені у міжнародній практиці та зарубіжних країнах підходи до розуміння законодавчої формалізації, використання з цією метою загальноприйнятих лексико-семантичних і техніко-юридичних формул, спрямованих на ефективне правове регулювання здійснення права на свободу мирних зібрань у суспільних відносинах, які усунули б наявні техніко-юридичні колізії, пов'язані з нормативно-правовим формулюванням права на свободу мирних зібрань, однозначності розуміння змісту цього права, а також сформували б умови свободи здійснення права на свободу мир-

³⁰ Terri McClain, 'Examining the Forgotten Constitutional Right' (*Washington University in St. Louis*, 01.04.2012) <<https://source.wustl.edu/2012/04/examining-the-forgotten-constitutional-right>> (accessed: 28.04.2020).

них зібрань, максимального обмеження втручання держави, органів виконавчої влади та місцевого самоврядування у здійснення цього права. Юридично виправданим втручанням у здійснення цього права останніми є виключні випадки, які нині сформовані у нормах ст. 39 Конституції України, з якісним врахуванням принципу розподілу влад, що унеможливує зловживання такими повноваженнями з боку органів публічної влади. Крім того, має завжди враховуватися незалежний спосіб обмеження здійснення права на свободу мирних зібрань, який враховує баланс влади, забезпечується існуванням трьох гілок влади та розмежуванням повноважень поміж ними. Враховуючи викладене, вважаємо, що норму ч. 1 ст. 39 Конституції України доречно було б викласти у такій редакції:

“Кожен має право на свободу мирних зібрань, про здійснення якого у публічних місцях завчасно сповіщаються органи виконавчої влади чи органи місцевого самоврядування”.

У разі такого викладу конституційна норма буде відповідати нормам міжнародних документів щодо змісту права на свободу мирних зібрань, а також забезпечить лексико-семантичну складову та логічність використання термінології у національному законодавстві України. Окрім розв'язання термінологічного питання у законодавстві, запропоновані зміни, вважаємо, забезпечать розвиток національного законодавства на шляху забезпечення здійснення права на свободу мирних зібрань, створять умови доступності, однозначності розуміння суб'єктами правозастосування, правореалізації права на свободу мирних зібрань, єдності підходів до його здійснення та однозначної практики застосування органами судової гілки влади обмежень чи заборон здійснення цього права. Неабияк важливим є й унормування повноважень органів виконавчої влади та місцевого самоврядування щодо імперативного визначення їх повноважень, спрямованих на створення умов для свободи здійснення права на мирні зібрання кожним членом суспільства, недопущення зловживання цим правом, а також забезпечення прав, свобод та інтересів третіх осіб, які можуть бути як зацікавленими у здійсненні конкретним суб'єктом права на свободу мирних зібрань, нейтральними стосовно нього, так і бути носіями протилежних інтересів, подекуди з антагоністичним змістом. З огляду на це важливим є ухвалення спеціального закону, або внесення змін до законодавчих актів, якими встановлюються повноваження органів виконавчої влади, місцевого самоврядування щодо забезпечення здійснення права на свободу мирних зібрань, аби максимально чітко встановити межі втручання державних органів у регулювання суспільних відносин зі здійснення права на свободу мирних зібрань.

Таким чином, вважаємо, що розвиток розуміння права на свободу мирних зібрань як конституційного права та елементу конституційного статусу особи має декілька основних напрямів: 1) вдосконалення лексико-семантичної та юридичної термінології, що з'єднає зміст цього права із його мовним вираженням; 2) єдність використання юридичного терміна “право на свободу мирних зібрань” у національному законодавстві; 3) чітке розуміння суб'єктного складу здійснення права на свободу мирних зібрань, який не може обмежуватися громадянами, ґрунтуючись на природно-правовому походженні цього права; 4) абсолютизація повноважень органів виконавчої влади та місцевого самоврядування щодо можливості ініціювання (саме ініціювання) обмежень чи заборони здійснення права на свободу мирних зібрань; 5) утвердження єдиного можливого судового способу обмежень чи заборон здійснення права на свободу мирних зібрань. Переконані, що втілення зазначених питань у національне законодавство сприятиме ефективному здійсненню права на свободу мирних зібрань у реальних суспільних відносинах.

REFERENCES

Bibliography

Authored books

1. Savchyn M, *Konstytutsiine pravo Ukrainy [Constitutional Law of Ukraine: Textbook]* (Pravova yednist 2009) (in Ukrainian).
2. Sambor M, *Pravo na myrni zibrannia [The Right to Freedom of Peaceful Assembly]* (Prylutska miska drukarnia 2018) (in Ukrainian).

Edited books

3. Afanasieva M ta Yezerov A (zah red), *Konstytutsiine pravo Ukrainy: prahmatychnyi kurs [Constitutional Law of Ukraine: a Pragmatic Course]* (Iurydychna literatura 2017) (in Ukrainian).
4. Bajnijazova Z, ‘Konstitucionnye cennosti kak orientiry dlja razvitija rossijskoj pravovoj sistemy’ [‘Constitutional Values as Guidelines for the Development of the Russian Legal System’] v *Konstitucija Rossijskoj Federacii – pravovaja osnova razvitija sovremennoj rossijskoj gosudarstvennosti [The Constitution of the Russian Federation – Legal Basis for the Development of Modern Russian Statehood]* (2014) (in Russian).
5. Boniak V (red), *Zabezpechennia prav liudyny u pravookhoronnij diialnosti: navch. posib [Ensuring Human Rights in Law Application Activities: Teaching Guide]* (Lira LTD 2017) (in Ukrainian).
6. Jebzeev B, ‘Konstitucija, gosudarstvo i lichnost’ v Rossii: filosofija rossijskogo konstitucionalizma’ [‘The Constitution, the State and the Individual in Russia: Philosophy of Russian Constitutionalism’] v *Konstitucija Rossijskoj Federacii – pravovaja osnova razvitija sovremennoj rossijskoj gosudarstvennosti [The Constitution of the Russian Federation – Legal Basis for the Development of Modern Russian Statehood]* (2014) (in Russian).

7. Kolisnyk V ta Barabash Yu (red), *Konstytutsiine pravo Ukrainy: pidruchnyk [Constitutional Law of Ukraine: Textbook]* (Pravo 2008) (in Ukrainian).
8. Tatsii V (holova redkol), *Konstytutsiia Ukrainy. Naukovo-praktychnyi komentar [The Constitution of Ukraine. Scientific and Practical Commentary]* (Pravo 2011) (in Ukrainian).

Journal articles

9. Adashys L ta Drobko O, 'Konstytutsiine pravo hromadian na myrni zibrannia: suchasni stan pravovoho rehuliuвання v Ukraini' ['Constitutional Right of Citizens to Peaceful Assembly: Today's Situation with Legal Regulation in Ukraine'] (2017) 6 Yurydychnii naukovi elektronni zhurnal 54–7 <http://lsej.org.ua/6_2017/14.pdf> (accessed: 16.10.2019) (in Ukrainian).
10. Klymenko O, 'Poniattia konstytutsiinoho prava hromadian na myrni zibrannia' ['Concept of the Constitutional Right of Citizens to Peaceful Assembly'] (2012) 6 Biuletyn Ministerstva yustytzii Ukrainy 134–41 (in Ukrainian).
11. Mukhamedova E, 'Pravo na myrni zibrannia yak osobyste nemainove pravo fizychnykh osib u tsyvilnomu pravi' ['Right to Peaceful Assembly as Personal Non-Property Right of Individuals in Civil Law'] (2009) 11 Pidpriemnytstvo, hospodarstvo i pravo 51–5 (in Ukrainian).
12. Osipian B, 'Pravo kak proiavlenie sovershennogo zakona svobody i otvetstvennosti' ['Right as a Manifestation of Perfect Law of Freedom and Responsibility'] [2012] 3 (15) Voprosy pravovedeniya 65–80 (in Russian).
13. Sambor M, 'Konstytutsiini formy zdiisnennia prava na myrni zibrannia: zbory, mitynhy, pokhody, demonstratsii' ['Constitutional Forms of Exercising the Right to Peaceful Assembly: Assemblies, Rallies, Marches, Demonstrations'] (2019) 8 Pravo Ukrainy 255–67 (in Ukrainian).
14. Sambor M, 'Pravo na svobodu myrnykh zbran v Ukraini: evoliutsiia konstytutsiinykh norm protiahom stolittia' ['The Right to Freedom of Peaceful Assembly in Ukraine: Evolution of Constitutional Provisions over the Course of a Century'] (2019) 1 (85) Visnyk Luhanskoho derzhavnogo universytetu vnutrishnikh sprav imeni E. O. Didorenka 62–74 (in Ukrainian).
15. Zahorodnyuk A, 'Pravo na myrni zibrannia v systemi konstytutsiinykh prav i svobod lyudyny i hromadianyna' ['Right to Peaceful Assembly in the System of Constitutional Rights and Freedoms of an Individual and a Citizen'] (2018) 1–2 Pravnychii chasopys Donetskoho universytetu 11–6 (in Ukrainian).

Theses

16. Glukhareva L, 'Prava cheloveka v sistemeteorii prava i gosudarstva: obshcheteoreticheskie, filosofsko-pravovye i metodologicheskie problemy' ['Human Rights in the System of Theory of Law and State: General Theoretical, Philosophical, Legal and Methodological Issues'] (avtoref dys d-ra yurid nauk, 2004) (in Russian).
17. Kolosov I, 'Konstitutsionnoe pravo grazhdan na provedenie sobranii, mitingov i demonstratsii, shestvii i piketirovaniia i yego realizatsiia v subiektakh Rossiiskoi Federatsii, nakhodiashchikhsia v predelakh yuzhnogo federalnogo okruga' ['Constitutional Right of Citizens to Hold Assemblies, Rallies and Demonstrations, Marches and Picketing and its Implementation in the Russian Federation's Entities Located within the Southern Federal District'] (avtoref dys. kand yurid nauk 2005) (in Russian).
18. Nevirko D, 'Prava i svobody cheloveka i grazhdanina: problemy sootnosheniia i vzaimodeystviia v ierarkhii' ['Human and Civil Rights and Freedoms: Issues of Correlation and Interaction in the Hierarchy'] (avtoref dys kand yuryd nauk 2004) (in Russian).

19. Onyshchenko S, 'Administratyvno-pravove zabezpechennia prava na myrni zibrannia' ['Administrative-Law Support of the Right to Peaceful Assembly'] (dys kand yuryd nauk, 2019) (in Ukrainian).
20. Sereda M, 'Pravo na myrni zibrannia: teoretychni, praktychni ta porivnialno-pravovi aspekty' ['Right to Peaceful Assembly: Theoretical, Practical and Comparative Law Aspects'] (dys kand yuryd nauk, 2019) (in Ukrainian).
21. Tronko O, 'Administratyvno-pravovi zasady realizatsii prava hromadian na myrni zibrannia' ['Administrative-Law Basis for the Exercise by Citizens of the Right to Peaceful Assembly'] (dys kand yuryd nauk, 2016) (in Ukrainian).
22. Zavorotchenko T, 'Konstytutsiino-pravovi harantii prav i svobod liudyny i hromadianyna v Ukraini' ['Constitutional-Law Guarantees of Human and Civil Rights and Freedoms in Ukraine'] (avtoref dys kand yuryd nauk, 2002) (in Ukrainian).

Websites

23. McClain T, 'Examining the Forgotten Constitutional Right' (*Washington University in St. Louis*, 01.04.2012) <<https://source.wustl.edu/2012/04/examining-the-forgotten-constitutional-right>> (accessed: 28.04.2020) (in English).

Mykola Sambor

THE CONSTITUTIONAL RIGHT TO FREEDOM OF PEACEFUL
ASSEMBLY IN UKRAINE

ABSTRACT. Implementation of the right to freedom of peaceful assembly and its role in strengthening of democratic principles, and implementation of people's power in Ukraine was proved by the events of 2004, 2013–2014, namely the Orange Revolution and the Revolution of Dignity which stemmed from the exercise by Ukrainians of the right to freedom of peaceful assembly guaranteed by the Constitution of Ukraine. Along with attesting to the role of the right to freedom of peaceful assembly in determining the democratic course of the State's and civil society's development, these events have also demonstrated the shortcomings of constitutional provisions, primarily those related to restrictions on the exercise of the right to freedom of peaceful assembly and the political will of power elites in applying legal liability measures to those who exercise this right. Therefore, it is the effectualness of such a provision aimed at direct regulation of social relations pertaining to the exercise of the right to freedom of peaceful assembly that is important for an individual, rather than formal consolidation of the right in the constitutional provision. Differing formulas, which exist in the provisions of positive law and term the right to freedom of peaceful assembly, entail a lack of clarity and comprehensibility of the provisions which regulate social relations pertaining to the exercise of the right to freedom of peaceful assembly, and this has a negative effect on social relations proper, as well as on the situation with democracy in general.

The purpose of the article is to analyze the right to freedom of peaceful assembly as a constitutional right, as well as the semantic consistency of the language units used for its designation with the content of this right.

The article outlines the specifics of institutionalization of the right to freedom of peaceful assembly in the Constitution of Ukraine, examines the specifics of legal regulation

Микола Самбор

of social relations pertaining to the exercise of the right to freedom of peaceful assembly through directly applicable constitutional provisions, and also the systematicity of understanding of the right to freedom of peaceful assembly and regulation of its exercise via provisions from the realm of constitutional legislation of Ukraine.

The constitutional provision contained in part 1, article 39 of the Constitution of Ukraine needs changes which should relate to: the lexical and semantic formula which terms the right under study, namely, it should be set forth as “the right to freedom of peaceful assembly”; the subject exercising the right to freedom of peaceful assembly should not be restricted solely to those subjects exercising this right who are legally connected to Ukraine (citizenship), but rather belong to all individuals, without exception, who are legally located in Ukraine; this route of development of the right to assemble peacefully should evolve into the right to peaceful assembly, which is much broader and ramified in its essence, and the latter in its epistemology should reach a lexical-semantic and legal formula precisely as the right to freedom of peaceful assembly, which is recognized by the world community and will reflect the essential properties of this right.

KEYWORDS: Constitution of Ukraine; right to freedom of peaceful assembly; right to peaceful assembly; regulation under constitutional law.